

УМОВИ КОМФОРТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Антропогенне навантаження – це комплекс навантажень, який здійснює суспільство на природу. Воно має три складові – демографічне, виробниче і техногенне навантаження. Демографічне навантаження здійснюють члени суспільства на територію (природні комплекси) через різні види рекреаційної діяльності: витоштування, полювання, рибальство, збирання ягід, грибів тощо. Для оцінювання демографічного навантаження беруть до уваги розмір території, яка припадає на одного жителя. Виробниче навантаження – це навантаження суспільства на територію (природний комплекс) своєю виробничою діяльністю [2].

Найбільший негативний вплив на екологічний стан навколишнього середовища спостерігається за умов споживацької моделі взаємодії суспільства і природи. У найзагальнішому визначенні екологічний стан є похідним від властивостей компонентів природи, ландшафтів та міри їх антропогенізації: рівня розвитку продуктивних сил, пріоритетів суспільного розвитку й державно-правового механізму їх реалізації, використання досягнень науково-технічного прогресу тощо. Екологічний стан навколишнього середовища може бути комфортним для людини лише за умов збалансованих соціальних, економічних та природно-виробничих взаємовідносин. Наприклад, науковці вказують на те, що «бурхливий розвиток людської діяльності й велика складність проблем, зв'язаних з цим глобальним явищем, вимагають залучення вчених різних галузей знань, географів також, з метою вивчення та вироблення практичних рекомендацій» [1, с. 5].

Залежно від того, які сторони якості життя, його комфортності досліджуються, оцінюється природно-екологічний, соціально-екологічний, природно-техногенно-екологічний стан у межах конкретних умов визначеної території (табл. 1). Ці аспекти не вичерпують зміст екологічного розвитку, але є основними для його характеристики.

Таблиця 1

Зміна геосфер людиною [3]

<i>Геосфери та їх компоненти (елементи)</i>	<i>Виробництво, зміна, викид або розмір використання людиною</i>	<i>Виробництво, зміна, викид або розмір використання людиною у</i>	<i>Примітки</i>

		відсотках (від природної кількості)	
<i>АТМОСФЕРА</i>			
Кисень (споживання)	2 · 10 ¹⁰ т/рік	Приблизно в 1000 разів більше надходження (3 · 10 ⁷ т/рік). Від 12 до 23 від того, що виробляється біосферою	Дані різних авторів розходяться, біосфера не заповнює антропогенної витрати кисню, проте спад кисню в атмосфері приладами поки не реєструється. Впливають на зміну температури повітря.
Озон (руйнування)	---	до 2020 р. до 8–16	
Вуглекислий газ (збільшення)	7 · 10 ¹⁰ т/рік	з XIX ст. на 18, всього 25 на 110	
Азот (збільшення)	---	75	
Забруднення атмосфери:	1,5 · 10 ⁸ т/рік	7,1	
Сірчистий ангідрид	5 · 10 ⁷ т/рік	1,0	
Окис азоту	1,5 · 10 ⁷ т/рік	100	
Інші сполуки азоту	3 · 10 ⁸ т/рік	100	
Окисел вуглецю	(960–2615)		
Зважені в повітрі речовини (аерозолі)	O ⁶ т/рік		
<i>ГІДРОСФЕРА</i>			
Порушення балансу:	-----	9	Головним чином за рахунок ірригації водосховищ.
Безповоротне водовикористання.	430–570 км ³ /рік	—	В основному за рахунок отримання води з свердловин. Дані різних авторів розходяться.
Безповоротний стік з суші в океан.		у 3560 разів	Нафтовою плівкою покрито до 25 % поверхні Світового океану.
Забруднення нафтою, забруднення важкими металами	2135 · 10 ⁶ т/рік	в середньому з XIX ст. у 10–15 разів	Місцями геохімічні аномалії близькі до катастрофічного рівня на один порядок величин
	—		
<i>ЛІТОСФЕРА</i>			
Гірська порода	10 ¹¹ т/рік	Більше 300 від об'єму твердих речовин,	На частку власне руд припадає 1% добутих матеріалів

Швидкість руйнування ґрунтового покриву (прискорення) Зростання площі пустель за історичний період	— 10 065 000 км ²	втягнутих в біотичний кругообіг суші Від 4 до 12 000 разів 6,7	— У даний час від 10 до 44 га за хвилину.
<i>РОСЛИНИ</i>			
Зведено лісів світу (зміна лісистості) Під загрозою зникнення	з 75 до 26–27% (25—30) · 10 ³ видів	Близько 70 10–15	Вирубється 20 га/хв, в середньому 18 розрахункових лісів ---
<i>ТВАРИНИ</i>			
Винищено Добувається риби і морепродуктів	226–400 видів 80 · 10 ⁶ т	0,02—0,04 70 від приросту	— Під загрозою знищення 1200 видів (ймовірно значно більше)
<i>БІОТА (загалом)</i>			
Генетична різноманітність живої речовини (зниження) Біомаса (зниження з 1851 р.) Майбутнє зниження до 2020 р. (за органічним вуглецем) Продуктивність на суші Продуктивність в океані	Більш ніж в 100 разів — 510 · 10 ⁹ т — —	90 7–25 27–28 20 30	— Число потребує уточнення Дані різних авторів не співпадають — Ймовірно величина дещо завищена

Формування сучасної екологічної ситуації в цілому визначається інтенсивністю і тривалістю техногенного впливу та просторово-часовою організованістю природних ландшафтів і рівнем їх антропогенізації. Наслідком техногенного впливу є зміни природних властивостей компонентів природи. Основними джерелами техногенного впливу виступають різні види господарської діяльності. Природний, техногенний екологічний аспект досліджень фіксує динамічний стан природного середовища того чи іншого регіону, що зумовлений закономірностями функціонування ландшафту, тобто процесами взаємообміну речовини й енергії між його компонентами (атмосфера, ґрунти, вода, біота) у просторово-часовому вимірі, а також фіксує наслідки

взаємодії як окремих компонентів ландшафту, так і природних територіальних комплексів на рівні міграції речовини й енергії в умовах техногенного навантаження. У наш час інтенсивність «викиду» техногенних речовин у природне середовище та їх міграцій набула таких розмірів, що доводиться говорити про їх потоки. Останні, потрапляючи до природного середовища, залучаються до природних шляхів міграції і підкоряються діючим у природі закономірностям. Природні зміни станів середовища (крім стихійного лиха) мають важливу особливість: зміна станів відбувається в межах невеликих амплітуд коливання, і це не призводить до різких змін якісних характеристик природних ландшафтів.

Крім того, екологічний аспект зумовлений також і техногенним навантаженням на середовище, проявляється в інтенсивній міграції речовин техногенного походження, зростанні ролі техногенних потоків, формуванні якісно нового стану, в утворенні великих в об'ємі речовин техногенного походження і викидів виробництва, порушеності компонентів природи, розвитку несприятливих природно-техногенних процесів (засолення, ерозії ґрунтів, абразії, підтоплення тощо).

Соціально-екологічний аспект екологічного стану ландшафтів відбиває насамперед умови життєдіяльності населення, зокрема використання і стан забезпечення розширеного відтворення трудових ресурсів, міру соціально-інфраструктурного забезпечення населення тощо.

У найбільш загальному вигляді еколого-географічні проблеми можна поділити на два блоки: соціально- і природно-екологічні. В обох блоках мають місце гносеологічні та онтологічні питання. Перші впливають із загальної схеми людської, виробничої й природної взаємодії, вивчаються в процесі типологічних досліджень. Онтологічні формуються практикою господарювання, розвиваються під впливом не тільки загальних соціально-економічних і природних, а й конкретно територіальних (регіональних, локальних) факторів і визначають уже сформовану на певній території екологічну ситуацію. Дослідження екологічної ситуації потребує єднання типологічного та індивідуального аналізу з наданням переваги другому напрямку.

Таким чином, у процесі розвитку суспільства встановлюються складні взаємини з природним середовищем, що зумовлено

різноманітними факторами формування екологічної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Браславська О.В., Кравцова І.В. Методологічні аспекти сучасної рекреаційної географії. Географія та туризм : наук. зб. / Ред. кол. : О.О. Любіцева (гол. ред.) та ін. К. : Альфа-ПК, 2018. Вип. 42. С. 3–11.
2. Крисаченко В.С. Людина і довкілля. Антологія: У 2-х кн. К. : Просвіта, 1995. Кн.1. 324 с.
3. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. М. : Мысль, 1990. 637 с.

